

Bogusław Szwedo, *Gancarz Bolesław Ksawery Maciej* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczek, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemysł 2016 s. 62-65

GANCARZ BOLESŁAW KSAWERY MACIEJ; Zygmunt Baumgart, ps. „Pociej”, „Gryf”. 21 II 1893 Rudnik n. Sanem – po 28 VIII 1944 Warszawa (?). Podpułkownik piechoty służby stałej, podpułkownik Armii Krajowej. Jego ojcem był Jan, majster koszykarski, matką Waleria z d. Koszałka.

W latach 1909/1910–1912/1913 uczęszczał do I Gimnazjum z polskim językiem wykładowym w Przemysłu, gdzie ukończył klasy V–VIII. W 1913 r. uzyskał świadectwo dojrzałości i podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Lwowie. Do wybuchu wojny ukończył dwa semestry prawa. W 1913 r. zorganizował i został komendantem, liczącej około 15 osób, drużyny Związku Strzeleckiego w Rudniku. W czerwcu 1914 r. z jego drużyną spotkał się Józef Piłsudski. Po wybuchu wojny światowej wyjechał na czele drużyny do Rzeszowa, a następnie do Krakowa, gdzie 21 VIII 1914 wstąpił do Legionów Polskich. Został żołnierzem 4. kompanii 6. batalionu 1. pułku piechoty Legionów. 2 X 1915 objął dowództwo 1. plutonu w 4. kompanii. Brał udział we wszystkich bitwach legionowych, na ziemi sandomierskiej, Lubelszczyźnie i Wołyniu, uzyskując awanse na kolejne stopnie podoficerskie, do stopnia sierżanta. We wniosku o odznaczenie Orderem Virtuti Militari napisano: „W bitwie pod Kukłami po zranieniu dowódcy plutonu obejmuje dowództwo i przeprowadza atak. Już łamie linie, lecz sam zostaje ranny. W bitwie pod Jastkowem otrzymuje sierżant Gancarz rozkaz: o godzinie 7.10

rozpoczynamy atak razem z 4. pułkiem piechoty. O godzinie 6.45 wychodzi z okopów z 18 ludźmi. Moskale zobaczywszy patrol otwarli silny ogień ręcznych karabinów i ckm. Sierżant Gancarz podrywa swoich ludzi, przebywa błyskawicznie pole śmierci, przebiega drogę Lublin–Warszawa, okopuje się pod drutami nieprzyjacielskimi i przystępuje do niszczenia drutów nieprzyjacielskich. Dzięki szybkiej orientacji i szybkiej decyzji spełnia swoje zadanie mając tylko 2 zabitych i 1 rannego”.

W 1917 r., po kryzysie przysięgowym został wcielony do armii austriackiej. Brał udział w walkach na froncie włoskim. 5 XI 1918 wstąpił w Krakowie do Wojska Polskiego. W składzie 5. pułku piechoty Legionów wziął udział w walkach z Ukraińcami pod Przemyślem. 3 XII 1918, wysłany w celach wywiadowczych do Radymna dostał się do niewoli ukraińskiej. Przebywał w obozie internowanych Polaków w Dolinie. 2 VI 1919 zbiegł z obozu i wstąpił ponownie do 5. pułku piechoty Legionów, obejmując funkcję szefa kompanii. W składzie tego pułku brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc na Wileńszczyźnie i w dawnych Inflantach nad Dźwiną. W 1920 r. brał udział w wyprawie kijowskiej. Następnie uczestniczył w walkach odwrotowych na Lubelszczyznę oraz w polskiej kontrofensywie i w bitwie niemeńskiej. Pod koniec wojny był dowódcą kompanii w 159. pułku piechoty, a następnie w 167. pułku piechoty.

Po wojnie zweryfikowany w stopniu kapitana (ze starszeństwem z dniem 1 VI 1919) był dowódcą batalionu w 75. pułku piechoty w Chorzowie. Następnie służył w 74. Górnośląskim Pułku Piechoty w Lublińcu; był I oficerem sztabu w 7. dywizji pie-

choty w Częstochowie oraz dowódcą kompanii w 23. pułku piechoty we Włodzimierzu Wołyńskim. W latach 1925–1927 pełnił służbę w 15. batalionie Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP) stacjonującym na Podolu, po czym został oficerem sztabu w 16. dywizji piechoty w Grudziądzu. 1 I 1928 otrzymał awans na stopień majora. W 1929 r. został kierownikiem Referatu Personalnego w Departamencie Piechoty Ministerstwa Spraw Wojskowych, a po reorganizacji szefem Wydziału III Personalnego w tym Departamencie. W początkach lat 30. objął funkcję dowódcy batalionu w 21. Warszawskim Pułku Piechoty w Warszawie. 6 grudnia 1934 r. został dowódcą 2. batalionu w 2. pułku piechoty Legionów w Sandomierzu. Pełnił również funkcję kwatermistrza pułku. W opinii szefa Biura Personalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych pułkownika Ignacego Misiąga z 6 V 1935: „Charakter twardy, uparty, stanowczy i imperatywny. Ideowość wybitna. Decyzja szybka i dobra. Dla podkomendnych bezwzględny. Swój zamiar potrafi przeprowadzić i wykonania swoich zarządzeń dopilnować. Konsekwentny, logiczny i zwięzły – jednostka o silnie zarysowanej indywidualności”.

19 III 1937 otrzymał awans na stopień podpułkownika. 8 IV 1937 objął dowództwo batalionu KOP „Iwieniec” stacjonującego w Iwieńcu na Nowogródzczyźnie. 1 VI 1939 został zastępcą dowódcy 2. pułku piechoty Legionów w Sandomierzu. 29 VIII 1939 przejął z rąk dowódcy 2. pułku piechoty Legionów płk. Ludwika Czyżewskiego obowiązki komendanta Garnizonu Sandomierz oraz rozpoczął formowanie 94. pułku piechoty rezerwowej mobilizowanego w drugim rzucie. Pułk ten wszedł w skład Grupy

„Sandomierz”, której objął dowództwo. Grupa broniła Wisły na odcinku Zawichost-Baranów Sandomierski. 6 IX 1939 oddał dowództwo Grupy „Sandomierz” przybyłemu z Przemyśla pułkownikowi Antoniemu Sikorskiemu i ponownie przejął dowodzenie 94. pułkiem piechoty. Jego pułk bronił Wisły na odcinku Zawichost-Wielowieś. 8 września odrzucił pierwszy atak niemieckiej 5. Dywizji Pancерnej usiłującej zdobyć most w Sandomierzu. 13 września jego pułk odszedł za San i otrzymał zadanie obrony Wisły i Sanu na odcinku Zawichost-Radomyśl n. Sanem. Po dwóch dniach walk, wraz z całą Grupą „Sandomierz” wycofał się w kierunku Janowa Lubelskiego prowadząc działania osłonowo-odwrotowe. Między 15 a 19 września Grupa „Sandomierz” była ariergardą Armii „Lublin”. 18 września poprowadził atak pułku pod Lipowcem. 20 września po nieudanym ataku na Tomaszów Lubelski, polskie oddziały złożyły broń. W czasie walk na Lubelszczyźnie został ranny. Po kapitulacji uniknął niewoli. Dotarł do Przemyśla, do brata, majora Ferdynanda Gancarza, gdzie leczył rany. W 1940 r. wyjechał do Warszawy, gdzie podjął działalność konspiracyjną w Związku Walki Zbrojnej. Ukrywał się pod nazwiskiem Zygmunt Baumgart. Od listopada 1940 do sierpnia 1942 r. był inspektorem w Komendzie Rezerw Krajowych ZWZ/AK. W lecie 1941 r. przebywał w Iwieńcu tworząc struktury ZWZ. Dostarczał broń i amunicję dla oddziałów partyzanckich działających w Puszczy Nalibockiej. W czasie Powstania Warszawskiego dowodził jednym z oddziałów powstańczych w pułku AK „Baszta”, walczącym na Mokotowie. W nocy z 26 na 27 IX 1944 dowodził, przygotowywanym od 10 dni, natarciem oddziałów powstańczych, którego celem było połączenie Moko-

towa ze Śródmieściem. Napotkał silny opór Niemców. Mimo kilku drobnych sukcesów nie udało się połączyć jego sił ze zgrupowaniem kapitana Zygmunta Netzera „Kryski”. W nocy z 27 na 28 VIII 1944 kontynuował natarcie na koszary pomiędzy ulicami Szwoleżerów, 29 Listopada i Podchorążych.

Poległ w czasie dalszych walk lub został zamordowany po dostaniu się do niewoli. Ciało nie odnaleziono.

Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy numer 7116 (17 V 1922, za bohaterstwo w walkach w Legionach Polskich) oraz Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Medalem za Wojnę 1918–1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Był żonaty z Marią z NN. Miał córkę Elżbietę.

Źródła i opracowania

Źródła: Centralne Archiwum Wojskowe VM 104-10824, AP 8836, 10082; Archiwum Państwowe w Przemyślu, I Państwowe Liceum i Gimnazjum im. J. Słowackiego w Przemyślu, sygn. 115, s. 374, sygn. 117, s. 425, sygn. 118, s. 486, sygn. 120, npg; *Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za rok szkolny 1910*, Przemyśl 1910, s. 30; *ibidem* za rok szkolny 1912–1913.

Opracowania: T. Banaszek, *Wrzesień 1939 roku na Ziemi Sandomierskiej*, „Zeszyty Sandomierskie” 2009, nr 28, s. 2–8; *Boje Polskie 1939-1945*, „Bellona” 2009, s. 361; Z. Chmiel, *Dzieje jednego miasta nad Sanem*, „Przegląd Rudnicki” 1991, nr 5; Z. i Z. Chmiel, *Historia jednego miasta nad Sanem*, Rudnik 1998; L. Czyżewski, *Od Gór Borowskich do Zakroczymia*, Warszawa 1982; R. Dalecki, *Armia „Karpaty” w wojnie obronnej 1939 roku*, Rzeszów 1989, *passim*; *Dzieje Sandomierza 1918–1980*, Warszawa 1994; L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie*

w roku 1939, Lublin 1976, passim; T. Głowiński, *Zapomniany garnizon. Oddziały Korpusu Ochrony Pogranicza w Iwieńcu*, Wrocław 2009, passim; T. Jurga, *Obrona Polski 1939*, Warszawa 1990, passim; T. Kryska-Karski, *Straty Korpusu Oficerskiego 1939–1945*, Londyn 1996, s. 106; J. Kuźmiński, *Z Iwieńca i Stołpców do Białegostoku*, Białystok 1993; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych*, Warszawa 1923; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych piechoty*, Warszawa 1935; G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863–1864, 1914–1945*, Koszalin 1997; L. Łysiak-Kosowska, *Parafia Trześć i okolice podczas wojen światowych*, Gorzyce 2007, wg indeksu; M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945*, Warszawa 1990, wg indeksu; *O Niepodległą i granice, t. 4, Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939. Wybór dokumentów*, opr. M. Jabłonowski, Warszawa–Pułtusk 2001, s. 718; S. Pomarański, *Zarys historii wojennej pułków polskich 1918–1920. 1 pułk piechoty Legionów*, Warszawa 1931, s. 104; M. Porwit, *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 roku*, t. 1–3, Warszawa 1983, passim; „Rocznik Oficerski” za lata: 1923, 1924, 1928, 1932, passim; S. Rowecki, *Wspomnienia i notatki autobiograficzne (1906–1939)*, Warszawa 1988, passim; P. Saja, *Armia „Lublin” 1939*, Toruń 2004, s. 279; A. Sikorski, *Działania Grupy „Sandomierz” w czasie kampanii wrześniowej 1939 roku*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1961, nr 2; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.21 r.*, Warszawa 1921; W. Steblik, *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989, passim; Z. Wesółowski, *Order Virtuti Militari i jego kawalerowie*, Miami 1992; A. Zawilski, *Bitwy polskiego września*, Łódź 1989, t. 1 i 2, passim.